

lanteissa ja kuinka naiset monesti toteuttavat pikemminkin niiden henkeä kuin kirjainta. Salafistinaiset haluavat pääsääntöisesti naimisiin toisen salafistin kanssa. Uskonnollisen suuntauksen ohella puolison valintaan vaikuttaa kuitenkin myös etnisyyttä, ja esimerkiksi somalien tapauksessa moni pyrkii löytämään puolison jopa samasta klaanista. Käytännössä tämä ei ole helppoa.

Puolison löytäminen on monimutkainen prosessi, jossa turvaudutaan niin älypuhelimien kuin sukulaisiin ja ystäviinkin. Sukupuolten välisen erottelun vuoksi kasvatusten tapaaminen ei ole suotavaa ilman holhoojan läsnäoloa, ja tapaaminen järjestetäänkin vasta tarkan tiedonkeruuprosessin jälkeen. Tapaamisen järjestämistä puolestaan vaikeutti toisinaan muun muassa se, että salafistien avioliittoprosessin tarkka sääntely saattoi olla huoltajana toimivan isän tai veljen mielestä kerrassaan naurettava. Myös avioliittojärjestelyissä naiset jäivät monesti ilman perheidensä tukea.

Johtopäätöksissään Inge pohjaa salafismin tulevaisuutta Isossa-Britanniassa. Haasteita tulee niin suuntauksen sisältä kuin sen ulkopuoleltakin. Yksi merkittävä ulkopuolelta tuleva haaste on ollut jo aiemmin mainittu salafismin ja väkivaltaisen jihadismin välillä nähty yhteys, joka on johtanut epäluuloihin myös salafismia kohtaan. Sisäpuolisista haasteista voidaan puolestaan mainita näkemuserot siitä, tuleeko salafismissa pitäytyä ehdottomasti autenttiseksi katsotuissa lähteissä vai onko salafismia sittenkin mahdollista tulkita edes jossain määrin myös paikallisen kontekstin kautta.

Selkein kritiikkiä ansaitseva asia Ingen teoksessa koskee hänen tekemiään vertailuja ennen muuta uusien uskonnollisten liikkeiden parissa tehtyyn tutkimukseen. Vertailu on mielekästä, sillä monet näistä liikkeistä vaativat salafismin tavoin vahvaa sitoutumista seuraajiltaan. Lisäksi myös niihin kohdistuu runsaasti uhkakuvia ja stereotyyppioita. Valitettavasti nämä vertailut jäävät lähes poikkeuksetta kovin lyhyiksi, joskin mielenkiintoisiksi maininnoiksi ja huomioiksi. Tässä muodossa ne eivät anna lukijalle paljonkaan – lähinnä kevyen pintaraapaisun aiheeseen – eivätkä siten oikein puolusta paikkaansa teoksessa. Tämä on harmillista, sillä syvemmälle menevä vertailu olisi luultavasti tuonut esiin mielenkiintoisia yhtymäkohtia.

The Making of a Salafi Muslim Woman on sujuvasti kirjoitettu, johdonmukainen ja selkeä teos, jota lukee hetkittäin melkein kuin romaania. Inge onnistuu erinomaisesti pyrkimyksessään tarjota rikas etnografinen kuvaus siitä, mitä on olla salafistinainen Isossa-Britanniassa. Teosta voi suositella lämpimästi islamia ja siihen liittyviä kysymyksiä opiskeleville ja tutkiville, mutta se toimii myös erinomaisena oppaana etnografisesta tutkimuksesta kiinnostuneille.

**Johanna Konttori, FT
Yliopistonlehtori, Uskonto ja digitaalinen maailma
Helsingin yliopisto**

SOFIA HÄGGMAN

**Hilma Granqvist:
Antropolog med hjärtat i
Palestina. Skrifter utgivna
av Svenska folkskolans vän-
ner 208. SFV:s biografiserie
11. Helsinki: SVF 2016.
345 s.**

”Väitöskirjan kirjoittaminen koruista ei vaadi suurta älykkyyttä tai syvällistä ajattelua ja voi silti onnistua.” Näin tunnettu Vanhan testamentin professori Hugo Gressmann motivoi nuorta suomalaista Hilma Granqvistia 1920-luvun alussa, kun tämä kertoi väitöskirjasuunnitelmistaan. Korut eivät Granqvistia kuitenkaan innostaneet; hän halusi tutkia eläviä ihmisiä ja näiden elämää. Määrätietoisena Granqvistin tavoitteena oli päästä Palestiinaan, joka tuolloin oli Brittiläisen kansainyhteisön mandaattialue. Lopulta hänen onnistui viettää Palestiinassa kolme tutkimusjaksoa, joiden aikana hän teki urauurtavaa antropologista kenttätutkimusta Artasin kylässä. Tutkimuksista syntyi paitisi väitöskirja myös useita muita julkaisuja: *Marriage Conditions in a Palestinian Village I–II* (1931, 1935), *Birth and Childhood among the Arabs* (1947), *Child Problems among the Arabs* (1950) sekä *Muslim Death and Burial: Arab Customs and Traditions Studied in a Village in Jordan* (1965).

Hilma Granqvistia (1890–1972) pidetään yhtenä nykyaikaisen antropologian edelläkävijöistä, joka kehitti itsenäisesti kenttätutkimuksen metodeja, erityisesti osallistuvaa havainnointia. Omana aikanaan hän oli kuitenkin aliarvostettu – etenkin Suomessa, jossa hänellä oli vaikeuksia saada väitöskir-

jansa hyväksytyä ja jossa hän ei koskaan saanut dosentuuria. Granqvist ja hänen tutkimuksensa unohtuivat, kunnes 1980-luvulta alkaen naistutkimus nosti hänet uudelleen esiin. Vuonna 2001 perustettu valtakunnallinen naistutkimusverkosto (nyk. sukupuolentutkimuksen verkosto) nimettiin Granqvistin mukaan Hilmaksiksi. Myös Granqvistin elämäkerran kirjoittanut Sofia Häggman tunnustaa kuulleensa tutkimuskohteestaan ensimmäistä kertaa aivan sattumalta vuonna 2011. Neljän vuoden rupeama kahdessa eri arkistossa satojen käsin kirjoitettujen kirjeiden, päiväkirjamerkintöjen ja muun materiaalin parissa on tuottanut eloisan ja mukaansatempaavan esityksen tästä merkittävästä tiedenäisestä.

Hilma Granqvist ja hänen tutkimuksensa ovat monin tavoin kiinnostavia myös uskonnon tutkimuksen näkökulmasta. Häggmanin mukaan Granqvist oli jo nuorena kiinnostunut uskonnollisista kysymyksistä. Kirjoitettuaan ylioppilaaksi vuonna 1911 ja opiskeltuaan ensin kansakoulunopettajaksi hän aloitti käytännöllisen filosofian, pedagogiikan ja psykologian opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1917. Hän oli erityisen kiinnostunut uskontopsykologiasta. Maisterin tutkintoon kuuluvan tutkielmansa hän kirjoitti vuonna 1921 otsikolla "Skolan och religionen". Se käsitteli modernin maailmankatsomuksen haasteita uskonnonopetukselle. Aihe oli ajankohtainen Suomessa kiivaana käyneen uskonnonvapauskeskustelun näkökulmasta, eikä se menettänyt merkitystään seuraavina vuosinakaan: Granqvist sai tutkielmansa julkaistua viisitoista vuotta myöhemmin pätevätyessään

dosentiksi. Samoihin aikoihin julkaistiin myös toinen varhaisteos samasta aihepiiristä, *Det religiösa problemet i nutiden*.

Kunnianhimoinen ja tiedonjanoinen Granqvist oli halukas jatkamaan opintojaan, mihin hänen ohjaajansa, sosiologian dosentti ja käytännöllisen filosofian virkaa tekevä professori Gunnar Landtman häntä kannusti. Jotakin tuon ajan tieteiden eriytymättömyydestä kertoo se, että Landtmanin väitöskirjalle ehdottama aihe oli "Vanhan testamentin naiset". Granqvist katsoi, ettei aihetta voi käsitellä ilman, että tutustuu siihen yhteiskuntaan, jossa Vanhan testamentin naiset elivät ja toimivat. Sitä ymmärtääkseen Granqvist hakeutui opiskelemaan Berliiniin, jossa hän solmi yhteyksiä moniin tuon ajan Vanhan testamentin tutkimuksen kärkinimiin kuten Hugo Gressmanniin ja Albrecht Altiin. Granqvist ei kuitenkaan kokenut pääsevänsä tutkimuksessa pitkälle pelkkien Vanhan testamentin kertomusten avulla, vaan hänessä heräsi haave päästä Palestiinaan kokemaan itse, millainen Vanhan testamentin maailma oli. Ajatus siitä, että 1920-luvun Palestiina edustaisi samaa maailmaa kuin Raamatun kertomukset, oli yleinen, ja Granqvist tältä osin aikansa lapsi. Vasta omien tutkimustensa myötä hän alkoi suhtautua kriittisesti tällaiseen orientalistiseen näkemykseen ja ymmärsi, ettei Palestiina ollut mikään raamatullinen ulkoilmamuseo, jossa elämä olisi jatkunut muuttumattomana tuhansien vuosien ajan.

Akateemisessa maailmassa niin Suomessa kuin Saksassa Granqvist sai tottua siihen, että oli usein ainoa nainen miehisessä joukossa. Niin myös professori

Altin johtamalla, saksalaisille teologeille suunnatulla arkeologisella ja kulttuurihistoriallisella kurssilla, jonka mukana Granqvist pääsi ensimmäistä kertaa Jerusalemiin – kunhan kurssin järjestänyt Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes oli luvannut tehdä poikkeuksen ja hyväksyä naisen kurssille. Kurssista tuli Granqvistin uran käännekohta. Jerusalemissa solmimiensa kontaktien avulla hän jäi maahan ja päätyi Betlehemin lähellä sijaitsevaan Artasin kylään, jossa hän aloitti kansatieteelliset kenttätutkimuksensa.

Granqvist oleskeli Artasissa ensin vuosina 1925–1926 ja toiseen otteeseen 1930–1931 sekä vieraili kylässä lyhyesti vielä vuonna 1959. Hän kokosi siellä ainutlaatuisen aineiston paitsi haastatteleamalla kylän naisia myös havainnoimalla itse kylän elämää. Hän oli erityisen kiinnostunut avioliitoista ja niiden solmimiseen liittyvistä tavoista ja keräsi tietoa kaikista edellisen sadan vuoden aikana kylässä solmituista avioliitoista. Tyypillistä Granqvistin tutkimusotteelle oli huolellinen dokumentointi: hän laati tarkkoja taulukoita muun muassa avioliittojen määrästä sekä monivaimoisten avioliittojen ja avioerojen lukumäärästä. Granqvistin aineisto osoittautui kulttuurihistoriallisesti entistä arvokkaammaksi, kun maailmanpolitiikan seurauksena Lähi-idän arabien elämä koki nopeita muutoksia.

Helsingissä Granqvistin tutkimuksen uudesta suunnasta ei oltu innostuneita. Hänen ohjaajansa Gunnar Landtman varoitti useaan otteeseen, että vain yhteen kylään keskittyvä tutkimus oli liian kapeaalainen ja empiirinen tutkimusote liian deskriptiivinen, jotta työ

voitaisiin hyväksyä väitöskirjaksi. Vuosien ajan Granqvist keskusteli "Helsingin herrojen" kanssa, mutta monien vaiheiden jälkeen lopputulos oli, ettei hänen tutkimustaan hyväksytty. Sennikäs Granqvist ei perääntynyt vaan päätyi väittelemään Åbo Akademiin, jonka professori Edvard Westermarck suhtautui työhön positiivisesti, olihan hän itse tehnyt samantyyppistä kenttätutkimusta Marokossa. Granqvist väitteli joulukuussa 1931, toisena naisena Åbo Akademian historiassa (ensimmäinen oli samana päivänä psykologiassa väitellyt Ester Hjelt).

Väitösprosessi oli kuitenkin vasta alkua akateemisessa maailmassa koettuihin pettymyksiin. Ensin Granqvist sivuutettiin, kun Tammisaaren opettajaseminaariin valittiin johtajaa, vaikka hän oli monin verroin muita hakijoita pätevämpi. Katkerin tappio liittyi kuitenkin dosentuurin hakemiseen. Granqvist päätti hakea dosentiksi Helsingin yliopistoon, vaikka tiesi, että siellä ei katsottu hyvällä sitä, että hän oli väitellyt Åbossa. Erityisen karsaasti häneen suhtautuivat itämaiden kirjallisuuden professori Knut Tallqvist sekä tämän seuraaja Aapeli Saarisalo, jonka Granqvist oli tavannut jo Palestiinassa ja josta hän ei juuri perustanut. Granqvistin tukena oli käytännöllisen filosofian professori, uskonnontutkimukseen erikoistunut Rafael Karsten ja aluksi myös sosiologian professoriksi nimitetty Landtman. Tuestaan huolimatta kumpikaan heistä ei ollut halukas esittämään Granqvistia dosentiksi omaan oppiaineeseensa, kenties kilpailun pelossa. Kaiken kaikkiaan dosenttihakemusta käsiteltiin osaston istunnoissa yli vuosi. Lopulta helmikuussa 1936 äänestyksen jälkeen Granqvist

todettiin päteväksi sosiologian dosentuuria varten. Myös konsistori hyväksyi – jälleen äänestyksen jälkeen – dosentuurin, josta ajan tavan mukaan ilmoitettiin pääkaupungin lehdissä. Iloa kesti ainoastaan kesän, sillä syksyllä yliopiston kansleri Hugo Suolahti kaikkien hämmästykseksi ja ilman perusteluja hylkäsi Granqvistin dosentuurin. Hylkäys merkitsi samalla tämän akateemisen uran päättymistä oikeastaan ennen, kuin se ehti varsinaisesti alkaa. Granqvist ei jättänyt tutkimusta, mutta se ei elättänyt häntä. Hän eli pitkälti luennointi- ja kirjoitustöistä saamallaan pienillä palkkioilla, osin myös perheensä taloudellisen tuen varassa.

Lähteet eivät kerro, miksi Suolahti päätyi ratkaisuunsa, eikä niistä selviä sekään, miksi Saarisalo ja Tallqvist suhtautuivat Granqvistiin niin negatiivisesti. Häggman arvelee, että Saarisalon motiivina oli erityisesti estää kilpailu samoista aineistoista ja stipendeistä. On helppo arvata, ettei äärikonservatiivisella sionisti Saarisalolla ja kristinuskoon osin varautuneesti suhtautuneella, arabeja sympatisoineella Granqvistilla ollut juuri mitään yhteistä. Tallqvist puolestaan edusti aivan erilaista, Granqvistin mielestä aikansaelänyttä ja vanhanaikaista, tutkimusmetodia. On myös mahdollista, että innokkaana fennomaanina Tallqvist suhtautui nuivasti Granqvistiin, jonka suomen kielen taito oli puutteellinen. Joka tapauksessa Granqvistin tutkimukset oli otettu varsin positiivisesti vastaan ulkomailla, ja esimerkiksi kansainvälistä mainetta niittänyt Edvard Westermarck oli niistä innostunut. Jälkiviisaasti on helppo todeta, että "herrarna i Helsingfors" olivat jääneet ajastaan jälkeen.

Sofia Häggman on tehnyt valtaisan työn ja kulttuuriteon. Granqvist ei nähtävästi heittänyt mitään pois, vaan hänen kahteen eri maahan jaettu arkistonsa sisältää muun muassa useita luonnoksia samoista puheista. Kirjeitä on satoja, samoin päiväkirjamerkintöjä erityisesti Palestiinassa vietetyltä ajalta. Granqvistilta on säilynyt myös yli tuhat valokuvaa, joista osaa on käytetty kirjan kuvituksessa. Häggmanin kertomana Hilma Granqvistin tarina etenee eloisesti ja sisältää lukemattomia mielenkiintoisia ajanhistoriallisia yksityiskohtia, esimerkiksi Granqvistin vierailusta 1930-luvun Saksassa tai Jerusalemissa vaikuttaneesta amerikkalaisesta siirtokunnasta (American Colony), jota Selma Lagerlöf kuvaa romaanissaan *Jerusalem*. On sääli, että kirjaan on jäänyt huolimattomuutta: Gressmannista on tullut Grossmann, Kansainliitosta Yhdistyneet kansakunnat. Tavutuksessa ja sitaattien sisennyksissä on virheitä enemmän kuin laki sallii. En myöskään pidä kirjan nimeä järin onnistuneena: tuskin olisin tarttunut kertomukseen "antropologista, jonka sydän on Palestiinassa", ellen olisi etukäteen tiennyt, kuka Hilma Granqvist on.

Näistä pikku puutteista huolimatta Hilma Granqvistin elämäkerta on tyylikkäästi toteutettu, antoisa lukuelämys. Se sympatisoi päähenkilöään mutta ei nosta häntä jalustalle. Vähintään rivien välistä voi päätellä, ettei Granqvist välttämättä ollut ihmisenä helpoimmasta päästä. Kirjan pääpaino on Granqvistin tutkimustoiminnassa ja tieteellisessä urassa, jonka ei sallittu lähteä lentoon. Häggman tuo kuitenkin esiin myös henkilökohtaisempia asioita, kuten Granqvistin suhteet

perheeseensä ja melko harvalukuisiin ystäviinsä, joista yksi merkittävimmistä oli taidemaalari Helene Westermarck, Edvard Westermarckin sisar. Tämän hän tekee pieteetillä – mitä Hilma Granqvist itse olisi varmasti arvostanut.

Outi Lehtipuu, dos.
Uuden testamentin kreikan yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto

SUSANNA ASIKAINEN JA ELISA UUSIMÄKI (TOIM.)
Sukupuoli Raamatun maailmassa. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 117. Helsinki: SES 2019. 297 s.

Teologinen Aikakauskirja julkaisi vuonna 1995 naistutkimuksen ja feministiteologian teemanumeron (4/1995). Silloin kirjoittajina olivat Elina Vuola, Jaana Hallamaa, Antti Marjanen, Talvikki Mattila, Maila Molari, Kirsi Stjerna, Terhi Utriainen, Eila Helander, Marja Suhonen ja Martti Nissinen. Ajallinen jänneväli ulottui Vanhasta testamentista ja Kuntillet Adzrudista ("Monoteismi ja Jumalan sukupuoli") 1900-luvulle ("Miksi naiset lähtivät lähetystyöhön"). Aiheet vaihtelivat eksegeetikasta etiikkaan ja uskontotieteeseen tehden näkyväksi naistutkimuksen monitieteisyyden. Nyt julkaistussa artikkelikokoelmassa keskitytään Raamatun maailmaan alkaen Israel-Palestiinan rautakaudesta ja Vanhasta testamentista edeten Qumraniin, Uuteen testamenttiin ja aina aktakirjallisuuteen, kirk-

koiteihin ja rabbiiniseen kirjallisuuteen asti. Aiheet määräytyvät tutkimuksen ajankohtaisten kysymysten mukaan ja keskittyvät sukupuolentutkimukseen, joka on entisen naistutkimuksen uusin pääsuunta ja jatke. Uusi suuntaus ja metodinen avartuminen näkyvät parhaiten sellaisissa aiheissa kuin "maskuliinisuudet synoptisissa evankeliumeissa" (Susanna Asikainen) ja "Queer-tutkimus ja eksegeetikka" (Moona Kinnunen).

Teos alkaa Susanna Asikaisen ja Elisa Uusimäen laatimalla johdannolla, jossa käsitellään Raamattuun kohdistuvan sukupuolentutkimuksen kehityslinjoja ja esitellään teoksen sisältämät artikkelit. Siitä käy ilmi, että teos on tarkoitettu oppikirjaksi. Aiemmin ei suomeksi ole julkaistu Raamattua ja sukupuolta käsittelevää yleistystä. Opiskelijoiden oppimisen tueksi kukin artikkeli alkaa johdannolla ja lopussa on tiivistelmä artikkeliin keskeisestä sisällöstä sekä keskustelukysymyksiä. Jotkin kysymyksistä olisi voitu muotoilla selkeämmin.

Susanna Asikaisen ja Elisa Uusimäen johdannossa on samoja asioita ja elementtejä kuin seuraavassa Vilja Alangon ja Hanna-Riitta Hakalan artikkelissa "Näkökulmia sukupuolen, uskonnon ja historian risteyksestä". Ne täydentävät toisiaan. Alanko ja Hakala jakavat yleiseen tapaan naisia ja sukupuolta käsittelevän tutkimuksen historian karkeasti kolmeen vaiheeseen eli aaltoon, jotka korostavat yhteyksiä feministisen liikkeen ja ajattelun historiaan. Alanko ja Hakala sijoittavat kolmannen aallon alun 1980-luvulle (s. 22). Siinä tutkitaan seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden eri muotoja ja myös maskuliinisuuksia sekä otetaan huomioon

queer-näkökulma, joka haastaa sukupuolijärjestelmän perinteisen kaksinapaisuuden. Lisäksi kiinnitetään huomiota intersektionaalisuuteen eli siihen, että sukupuolen ohella luokkaerot, rasismi ja köyhyys tuottavat ja ylläpitävät alistavia rakenteita. Lopuksi kirjoittajat toteavat, että osa nykyfeministeistä pitää itseään jo neljännen aallon feministeinä yhdistäen kolmannen aallon teoreettiset painotukset – sukupuolierojen politiikan, sukupuolen moninaisuuden ja avoimen seksuaalisuuden – osaksi poliittista aktivismia. Kirjoittajat painottavat oikein, että näillä poliittisilla aloilla uskonnollinen feminismi ja feministiteologia jäävät usein näköpiirin ulkopuolelle. Silti esimerkiksi raamatuntutkimuksessa on ammennettu sekä yleisistä aatevirtauksista että lähitieteissä, esimerkiksi historian tutkimuksessa, tapahtuneesta kehityksestä. Historiantutkimuksessa on alettu puhua suurmiesten sijasta arjen historiasta tai tavallisten ihmisten historiasta. Uskonnotutkimuksessa vastaavia näkökulmia esitetään eletyn uskonnon viitekehäksessä. Historiantutkimuksen tapaan myös raamatuntutkimuksessa on siirrytty sosiaalishistorian ja naisen aseman tutkimisesta tarkastelemaan sukupuolta, sen rakentamista ja rakentamista. "Lingvistiseksi käänteeksi" (linguistic turn) kutsutusta kielitieteiden uudesta suuntauksesta on opittu kohdistamaan katse toimijoista itse tekstiin, käytettyyn kieleen ja sisältöä määrittäviin rakenteisiin. Enää ei tarkastella vain sukupuolta, vaan sukupuolittunutta tekstiä tai historiaa. Alanko ja Hakala selittävät myös sukupuolentutkimuksen keskeisiä käsitteitä, kuten gender, queer, performa-